

(N. F. S. Grundtvig: Værker i Udvalg ved Georg Christensen og Hal Koch, IV, s. 390)) Grundtvigs storslåede plan om »Højskolen i Soer« blev ikke virkeliggjort, men i følge Hørby udtalte Ingemann her de profetiske ord: »Jeg mener for resten med Flor, at flere små Røddinger er de bedste højere folkeskoler«.)

Om »Den politiske drøftelse af forbindelsen mellem almueskolen og den lærde skole« skriver adjunkt, cand. mag. Vagn Skovgaard-Petersen. Med almenskoleloven af 24. april 1903 vandt tilhængerne af den nære tilknytning af de to skoleformer sejr. Skovgaard-Petersen kalder bindeleddet, den fire-årige mellemskole, »et værdifuldt led i det danske skolesystem«. Det grundtvigske synspunkt, en folkeskole, der hvilede i sig selv, led trods dygtige og varme talsmænd som Sofus Høgsbro, Harald Holm, og Klaus Berntsen nederlag, I. C. Christensen var her som andetsteds den stærkeste. Med loven af 1903 slutter Skovgaard-Petersen sin redegørelse, men får dog den vigtige slutbemærkning med: »Og det grundtvigianske arbejde for den udelte børneskole fortsatte efter 1903 – som bekendt ikke uden held«. Med denne første årbog har »Selskabet for dansk Skolehistorie« fremført et arbejde af fin kvalitet. Det bliver spændende at se, om den får værdige efterfølgere.

Uffe Grosen.

Slægtens spor

Enok Mortensen, The Danish Lutheran Church in America. The History and Heritage of the American Evangelical Lutheran Church.
Philadelphia, Board of Publications, Lutheran Church in America. 1967.
Kirkehistoriske Studier, Institutet for Dansk Kirkehistorie.

For danske grundtvigforskere byder udvandrer-historien særlig gunstige betingelser for et studium af udfoldelsen af Grundtvigs tanker. Det er muligt, at de danske udvandrere i Nordamerika, der tog en grundtvigsk kirke- og højskolearv med sig i firserne og halvfemserne, paa væsentlige omraader misforstod og omtolkede, hvad det egentlig drejede sig om, og det er saaledes muligt, at der skal indbygges et korrektiv i forskningen i lighed med de justeringsnormer, man bruger i de eksakte videnskaber. Det er dog ogsaa muligt, at der var en sund oprindelighed i deres virke, der er blevet glemt og fordrejet i nutidens Danmark. Der skal vurdering til, men jeg vil nødig have udvandrerer lagt i den samme prokrustesseng, som Grundtvig er blevet lagt i. Der er en god arbejdsmark for forskningen i den ager, som de grundtvigske præster tilsaaede i Amerika. Den bærer frugt nu i andet, tredje og fjerde slægtled. Der skal et arbejde til for at finde frugten, men hvis det gøres, vil der kastes lys over det grundtvigske liv i Danmark netop fordi der var saa forskellige kaar i Amerika.

Danmark har mistet sine kolonier, men man klamrer sig endnu til kolonier af kirkelig og folkelig art udenfor landets grænser. Disse får ikke lov til at indvokse sig i de fællesskaber, de nu er del af, men skal være dansk aandelig

imperialisme underdanig. Dette er især beklageligt, fordi den kirkelige udvikling i Danmark i mange henseender er stivnet i selv-tilfredshed, mens den øvrige verden arbejder videre. Denne dogmatisme har vel nok bidraget til, at historikere ikke realistisk har forsket udvandrernes kaar men har ladet sig nøje med et statisk og uvirkeligt billede.

Nu kan man jo sige, at udvandrernes historie er en opgave for udvandreren selv, og det er rigtigt. Hvis ikke udvandreren har evne og lyst til at klarlægge begivenheder og udvikling, har han ikke indhold nok til at fortjene historisk behandling af andre. Dette bliver dog til en vis grad gjort, og ikke mindst Enok Mortensens bog er fortjenstfuld i den henseende. Arbejdet vil sikkert fortsættes fra amerikansk side, selv om man maa lide under det handicap, at mange af kilderne er deponeret i Danmark. Det er efter min mening en tragisk fejltagelse at føre udvandrernes arkivmateriale til Danmark, og jeg bekæmpede denne aktion fra dens begyndelse for fyrré aar siden. Da var jeg ung, og min stemme betød ikke meget; nu er jeg ældre, og min stemme betyder stadigvæk ikke meget, men jeg kan ikke lade være med at raabe op. Jeg må dog tilføje, at jeg har baade sympati og respekt for dem, der varetager den store skat, vi har i udvandrersarkivet i Aalborg. Men hvorfor skal amerikanske forskere, af dansk afstamning saavel som andre, rejse til Danmark for at granske deres egne kilder – især da ingen forskere i Danmark bruger dem?

Ligesom det skorter paa bidrag fra dansk side, skorter det ogsaa endnu paa historieforskning af den danske udvandrer og hans efterkommere fra ikke-dansk amerikansk hold. Der findes dog udtalelser, især fra præster, der virker i menigheder stiftet af danske. Den betydeligste udtalelse, der hidtil er kommet, er skrevet af den nyligt afdøde formand for Lutheran Church in America, Franklin Clark Fry. Dr. Fry var verdenskendt og verdensberømt, og han skriver i forordet til Enok Mortensens bog rosende og skarpsindigt om danske kirkefolks bidrag. Jeg citerer uddrag af hans bedømmelse

»It is arresting to see --- how thoroughly the distinctive style of faith and life of this tiny church has been vindicated by time. The hour has struck, to a degree that would amaze the DELC fathers, when the root idea for which they contended and disputed for many years – that a man's religion should affect the whole of him, his mind and his body as well as his soul – has won the field. Its triumph is so complete that it has assumed the shape of an axiom in the 1960's.

A derivative, which deserves at least passing note, is the extraordinary proportion of its people, clergy and laity alike, with sensitive social consciences. This observer of the American Christian scene knows no equal to it anywhere. Whatever the issue, race or poverty, human rights or welfare, the attitude of these sons – now grandsons – of Denmark is predictable and clear. Love of humanity is bred in the marrow of their bones.

--- the men and women of the American Evangelical Lutheran Church
 --- have accorded a share of leadership in our larger fellowship far
 beyond anything that could have been projected on the basis of their
 numbers«.

Paa baggrund af dette maa man bedømme Enok Mortensens bog, »The Danish Lutheran Church in America«. Enok Mortensen er den, der har beskæftiget sig mest med kirkens historie fra grundtvigsk side i Amerika, og han var i mange aar Den Danske Kirkes (eller American Evangelical Lutheran Church som den i det sidste tjaar blev kaldt) officielle historiker og arkivar. Han har arbejdet dygtigt og flittigt i mange aar med at samle og ordne kirkens arkiv, og da det blev bestemt, at kirkens historie skulle skrives, idet man sluttede sig sammen med andre lutherske kirker, var han helt naturligt manden, der blev bedt om at forske og skrive. En sum blev sat til side, der muliggjorde forskningen og udgivelsen, og bogen er saaledes en officiel arvegave fra kirken.

Værket, der er et gedigent bind paa 320 sider, er resultatet af et efter omstændighederne grundigt forskerarbejde. Mortensen har brugt kilder, der ikke før har været kendt og som er tilvejebragt ved hans eget forskerarbejde. Naar jeg siger »efter omstændighederne«, er det ikke som kritik men for at pointere, at det drejede sig om et arbejde, der skulle gøres færdigt indenfor en begrænset tidsperiode. Bogen skulle ud, inden interessen for den var afsvækket efter sammenslutningen, og han selv, der var i treserne, kunne ikke vente ret mange aar med at skrive. Han selv vil være den første til at indrømme, at der endnu er meget udforsket materiale, og det er at haabe, at andre vil tage opgaven op i næste slægtled. Indtil nu er bogen altsaa definitiv. Det er *bogen* om Den Danske Kirke i Amerika, og det vil den blive ved at være – længe, muligvis varigt. Det er derfor af stor betydning, at Mortensen har vist sundt omdømme med hensyn til udvalg af emner og bedømmelse af mennesker og situationer. Det sidste krævede baade hensynsfuldhed og sund fornuft, da nulevende mennesker var med i skildringen. Forfatteren har skilt sig særdeles godt fra den noget kildne opgave.

Han fortæller ogsaa godt, og dette er en styrke, han har udviklet gennem et langt forfatterskab af romaner og fortællinger. Fortællekunsten maa nødvendigvis lide under kravet om, at en saadan bog er opsamlingssted for oplysninger, og til tider bliver den encyklopædisk. Dette kan dog ikke undgaas, hvis væsentlige detaljer ikke skal glemmes. (Værket er saaledes til dels blevet en haandbog for oplysninger, og det skal den være.) Men fortællekunsten bryder gennem materialet paa væsentlige steder og gør bogen baade fængslende og let læselig. Det er især den første og den sidste tid, der indbyder til en mere episk stil. Pionertiden var jo en skabende tid, hvor dramatik og eksistentielle afgørelser gik haand i haand. Den huskes endnu, og dens indsats maa ikke glemmes. Men ogsaa de sidste spændende aar, da vi for at redde vor arv og vor kirke gik ind i sammenslutningen, inspirerer samtidig med at de kalder vemoden frem. Mortensen har givet et rigtigt og gribende billede af, hvad det drejede sig om, selv om han spiller med sordin.

Det er store og spændende emner, der gaar som temaer gennem udvandrerens historie. Der kom problemer, der slet ikke var fremme i bevidstheden i »det gamle land«, men som maatte trænge sig paa. Hvad er kirken? Hvad er det at være luthersk kristen? Hvad er det at være menneske? Hvad forhold har disse ting til det medbragte og nedarvede, og hvad forhold har de til det nye og samfundsskabende? Hvad skal man gøre, naar der kommer afgørende problemer frem i forholdet mellem »det grundtvigske« og »det missionske«? Mortensen tager disse vigtige og ømtålelige ting frem, og han behandler dem godt. Vi kan være glade ved hans sunde og nænsomme skildring. Selv vil han være den første til at sige, at andre maa gaa videre. Der er spørgsmaal paa hvilke vort slægtled ikke kan give svar, og der er spørgsmaal, der kræver videre kildeforskning. Hvis jeg var dansk historiker, ville jeg være intenst interesseret i problemet om kirkens væsen og styreform, som dette udfoldede sig for udvandreren, men desværre har man her alt for tit en klap for øjet. En grundig læsning af Mortensens bog er en god hjælp, men et videre studium er paakrævet, ikke alene for at dyrke historiens muse men for at forstaa selve udviklingen i Danmark.

Det var at ønske, at man ikke blot ville notere, at Mortensen har skrevet en god bog om den danske kirke i Amerika, men at man vil gøre sig selv den tjeneste at læse den. Den giver et rigtigt, et nøgternt, men ogsaa et hjertevarmt billede af et sekel, hvor den danske, lutherske kirke, især i dens grundtvigske udformning, blev plantet paa nordamerikansk grund, hvor den voksede, blomstrede og bar afgrøde, og hvor den til sidst opgav sin særlige ager for at indgaa som en del af et større folkeligt og kirkeligt fællesskab. Den lever ikke selvstændigt mere, men den lever som hvedekornet, der bliver lagt i jorden med spirekraft. Mortensen har skildret dens selvstændige historie, og det fortjener han stor tak for.

Johannes Knudsen

Hellmut Toftdahl: Kierkegaard først – og Grundtvig så.

Sammenligning og vurdering. København 1969. Nyt nordisk Forlag.

Arnold Busck, 219 sider.

Modsætningen mellem Grundtvig og Kierkegaard vakte allerede i Grundtvigs levetid en debat, som stadig fortsætter, og som Hellmut Toftdahl i dette bind af Grundtvig-Studier giver en kritisk fremstilling af. De kendte hinanden både personligt og gennem visse af hinandens bøger og følte hver for sig, at modsætningen berørte noget centralt i deres væsen. Og dog var deres stilling i dansk litteratur på ét væsentligt punkt den samme: de gik begge imod den dominerende tendens, der i Grundtvigs ungdom betegnedes af *Schellings* filosofi, i Kierkegaards hele voksne liv af *Hegels*. Og de gjorde det begge fra et kristent standpunkt. – De så nemlig hver på sin måde klart, at det forlig mellem teologi og filosofi, der tilslørede forskellen mellem samtidens ideali-